

УДК 339.727

Циганов С. С.*

РУХ ІНОЗЕМНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті розглянуто основні тенденції розвитку світового фінансового ринку, особливості впливу глобалізаційних процесів на фінансові ринки різних країн світу та входження на них іноземного капіталу. Проаналізовано сучасний стан та перспективи України в контексті інтернаціоналізації та глобалізації світового ринку капіталів.

Ключові слова: фінансова глобалізація, фінансові ринки, іноземний банківський капітал.

Basic progress of world financial market trends are considered in the article, features of influence of processes of globalizations to the financial markets of different countries of the world and entrance on them foreign capital. The modern state and prospects of Ukraine are analysed in the context of internationalization and globalization of world market of capitals.

Key words: financial globalization, financial markets, foreign bank capital.

В статье рассмотрены основные тенденции развития мирового финансового рынка, особенности влияния процессов глобализаций на финансовые рынки разных стран мира и входение на них иностранного капитала. Проанализировано современное состояние и перспективы Украины в контексте интернационализации и глобализации мирового рынка капиталов.

Ключевые слова: финансовая глобализация, финансовые рынки, иностранный банковский капитал.

Постановка проблеми. Глобалізація фінансового середовища є однією з суттєвих рис сучасної світової економічної системи. Вона виникла як складова і результат економічної інтеграції, що інтенсивно поширювалася протягом другої половини ХХ століття. Однак багато елементів фінансової глобалізації спричинені розвитком власне фінансового середовища – зростанням вільних капіталів та їх переміщенням між країнами, появою нових фінансових інструментів, утворенням колективних валют тощо.

Глобалізація спричинює дедалі тісніший взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, відкриває нові можливості фінансовим структурам, у тому числі банкам, через розширення сфери діяльності та входження на ринки інших країн. Глобалізація супроводжується зменшенням відмінностей між різними видами фінансової діяльності: комерційної, інвестиційної, страхової і т. д. При цьому змінюється головний принцип міжнародної експансії банків, а саме, локалізація їх іноземної мережі дедалі більше відрива-

* викладач кафедри фінансів та банківської справи Київського університету ринкових відносин.
Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Рум'янцев А. П.

ється від географії експорту й інвестицій транснаціональних корпорацій (ТНК) країн базування, а результати діяльності детермінуються кон'юнктурою місцевих ринків.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Проблеми розвитку банківських систем та їх інтеграції до світового фінансового середовища висвітлюються у працях багатьох зарубіжних авторів, зокрема: Я. Агарвала, С. Брайнарда, П. Brentона, І. Вернікова, І. Герчикової, Д. Гроса, М. Енга, У. Кінга, Д. Кліланда, Л. Красавіної, Ф. Ліса, Л. Мауера, В. Очкасова, М. Пейбро, І. Уолтера, Т. Френкліна, Д. М. Харріса, А. Штайнхерра та інших.

Серед українських науковців слід відмітити роботи: В. Будкіна, І. Бураківського, О. Дзюблюка, М. Макаренка, Ю. Макагона, В. Міщенко, О. Мозгового, С. Науменкової, Ю. Пахомова, А. Румянцева, М. Савлука, А. Філіпенка, С. Якубовського та інших.

Незважаючи на значну кількість публікацій, зазначимо, що залишається потреба у висвітленні низки важливих аспектів подальшого розвитку іноземного капіталу у банківському секторі України з урахуванням досвіду світової банківської індустрії.

Метою статті є дослідження основних чинників розвитку світового фінансового середовища, особливостей впливу глобалізаційних процесів на фінансові ринки країн світу і, зокрема України, та входу на них іноземного банківського капіталу.

Виклад основної частини. Глобалізація – об'єктивний процес, змістом якого є дедалі більший взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік; вона сприяє міжнародному руху капіталів, розробці й запровадженню єдиних принципів фінансової взаємодії, інтегрованості технологій, уніфікації фінансових механізмів й інструментів, що спричиняє зниження вартості фінансових послуг, розвитку сучасних інформаційних технологій тощо.

Фінансова глобалізація впливає на економічне зростання різних країн світу двома основними способами:

- за рахунок підвищення глобальної пропозиції капіталу;
- через стимулювання розвитку національної фінансової системи, що підвищує ефективність розподілу ресурсів, створює нові фінансові інструменти та покращує якість банківських послуг.

За прогнозними оцінками середньорічні темпи збільшення міжнародного ринку капіталу будуть коливатися в діапазоні від 10 до 15%, а його обсяги за період до 2015 р. з 4 до 8 разів [1].

Світ поступово починає перетворюватися в єдиний ринок. Перш за все це виражається у значному розширенні міжнародних фінансових ринків і відчутному зростанні обсягів угод на валютному ринку і ринках капіталу. Характерною особливістю розвитку сучасного світового господарства стають постійно зростаючі масштаби й інтенсифікація міжнародних економічних відносин, що сприяє активізації виходу банків на міжнародні ринки. Протягом тривалого часу фінансові ринки були класичними національними ринками й обмежувалися рамками тільки національних валют. Однак, інтернаціоналізація виробництва, посилення процесів централізації і концентрації, розвиток світової торгівлі спонукали виникнення нових потреб у фінансуванні й обслуговуванні господарюючих суб'єктів. Так світовий експорт товарів і послуг в 1998 р. складав 6,8 трлн. дол. США, а в 2012 р. сягнув позначки більше 15 трлн. дол. США, щоденний обсяг ф'ючерсних угод у світі збільшився з 15 млрд. дол. в 1973 р. до більше ніж 4 трлн. дол. США в 2012 р., причому дана тенденція продовжується. Також досить стрімко зростають фінансові активи, які на кінець 2012 р. перевищили світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) в 4 рази і склали близько 200 трлн. дол. США Хоча через кризу загальні капіталовкладення у світову економіку скоротилися, особливо різке падіння прийшлося на 2008 р. – активи ско-

ротились на 50 трлн. дол. США, до 2015 р. очікується пожвавлення і збільшення вартості світових фінансових активів ще у 1,5-2 рази. Тому зростаючий обсяг міжнародних трансакцій призводить до збільшення грошового обігу і пошуку суб'єктів, що спроможні ці потреби задовольнити [2].

Останнім часом світовий фінансовий ринок перетворився на дворівневу систему: глобальний (наднаціональний) рівень, який представлений оборотом цінних паперів провідних міжнародних корпорацій, чия діяльність носить глобальний характер; та національний на якому обертаються цінні папери національних компаній, а їх оборот забезпечується інфраструктурою локальних фінансових ринків. Однак межі між цими двома рівнями поступово стираються, і на сьогодні їх в основному вже визначають самі компанії, цінні папери котрих обертаються. Як модель майбутнього світового фінансового ринку можна розглядати модель західноєвропейського ринку, який функціонує на теренах Європейського Союзу. Інтернаціоналізація та консолідація національних фінансових ринків створює умови для функціонування спільного фінансового простору в якому національні ринки зберігають своє значення, але як локальні чи регіональні по відношенню до об'єднаного (загального) [3].

Також необхідно наголосити на нерівномірному розподілі фінансових активів між суб'єктами світового господарства, що призводить до постійного міждержавного переміщення перших. Провідна роль у цьому процесі належить транснаціональним банкам (ТНБ), які, з одного боку, є результатом розвитку й концентрації банківського капіталу, розширення механізму його функціонування на міжнародному рівні, носієм найбільш передових банківських та інформаційних технологій, а, з іншого боку – детермінують розвиток світової економіки і перебудову міжнародних економічних відносин. Саме міжнародний характер діяльності ТНБ, масштаб операцій, концентрація капіталів і технологій визначили їх ключове місце в даному дослідженні.

Насамперед зазначимо, що національні ринки суттєво обмежують можливості оптимізації розмірів банків за рахунок звуження економії на масштабах їх діяльності. Тому банки об'єктивно прагнуть вийти за національні межі для забезпечення стабільної мобілізації капіталу за рахунок доступу до іноземних кредитних ресурсів, знаходження нових клієнтів та оптимізації витрат. Крім того, іноземні ринки генерують диверсифікацію банківської діяльності і як результат – значно розширюють джерела банківського прибутку. Таким чином, активізація міжнародного банківського бізнесу стала закономірним наслідком розвитку зовнішньоекономічної діяльності та інтернаціоналізації діяльності господарюючих суб'єктів, чому сприяла зростаюча інтенсивність міжнародних економічних відносин і процеси лібералізації у валютно-фінансовій сфері.

У країнах з трансформаційною економікою наступні чинники стимулюють інтернаціоналізацію банківської діяльності:

- реструктуризація, а також приватизація національних банківських систем, знецінення активів, після фінансових криз, необхідність запровадження сучасних моделей менеджменту та механізмів регулювання;
- виникнення великих ТНБ, які можуть створювати значні закордонні мережі та надавати певні види послуг міжнародного характеру;
- розвиток місцевих ринків капіталу, що потребує засвоєння іноземного доступу, передача якого забезпечується переважно шляхом відкриття іноземними фінансовими організаціями своїх представництв, створення спільних підприємств [4].

За останні десятиріччя процес концентрації та централізації капіталу в банківській сфері значно прискорився. Це призвело до ще більшого зростання концентрації фінансового капіталу.

Можна сформулювати головні фактори та процеси, що визначають функціонування банківського бізнесу в епоху глобалізації:

1. Розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК) і їх мереж в усьому світі, що призводить до зростання попиту на банківське обслуговування і спричинює диверсифікованість банківських операцій і послуг і появу нових нетрадиційних із них (страхування, факторинг, форфейтинг, інжиніринг, трастові операції і т. д.).

2. Необхідність обопільного врахування національної та світової кон'юнктури в стратегії банків, що пов'язано з розширенням географії діяльності і особливостями місцевих ринків і знаходить прояв у перебудові організаційної структури банків.

3. Дедалі більша уніфікація правил оперування банків на внутрішньому й світовому ринках, яка пов'язана з лібералізацією національних банківських систем. Проте внутрішній ринок все ще слугує міжгалузевому акумулюванню і перерозподілу фінансових ресурсів на національному рівні, а міжнародний перетворюється в самостійний фактор розвитку світової економіки.

4. Підвищення питомої ваги міжнародних операцій і їх прибутковості в структурі банківських операцій (зокрема, прибуток Deutsche Bank (Німеччина) від зарубіжної діяльності складає 65% від загального прибутку банку).

5. Особлива увага стала приділятися рівню інформаційного й комп'ютерного забезпечення банків, кількості та якості інформаційних послуг для клієнтів, як важливому фактору конкурентоспроможності на ринку банківських послуг [5].

В умовах глобалізації світової фінансової архітектури стратегія банків передбачає їхню присутність та активну конкурентну боротьбу за дешеві ресурси капіталу на всіх фінансових ринках світу. Успіх банків пов'язується з їх здатністю надавати по всьому світу клієнтам якомога більший асортимент фінансових послуг – від кредитування та здійснення платежів до операцій з цінними паперами, планування інвестицій та інше. Таким чином, останніми роками швидкими темпами росли як види і об'єми банківських послуг, так і відносне число банків, що надають ці послуги.

У науковій літературі запропоновано багато теорій, які пояснюють причини розширення діяльності банків поза межі своєї країни. Відзначаються дві теоретичні течії, а саме теорію інтерналізації та еkleктичну теорію. В цих теоріях підкреслюється користь закордонної діяльності, вказуючи на конкурентну перевагу ТНБ над локальними банками, можливості набуття нових клієнтів і збереження старих, диверсифікації ризику і доступу до засобів кваліфікованої робочої сили на закордонних ринках праці [6].

Спочатку одним із стимулів, що спонукали банки до діяльності за кордоном, була можливість проведення такого виду діяльності, який вони не могли проводити у власній країні. Але поступово різниця в законодавстві окремих країн нівелювалася і спосіб функціонування закордонних банківських установ підлягав значним змінам. Зараз багатонаціональні банки прагнуть до утворення однорідної, загальної системи замість неоднорідних груп незалежних організацій, розміщених у різних країнах, діяльність яких координує і контролює центральна установа на батьківщині.

Основним мотивом входження іноземних банків на ринки Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) були ринкові (захоплення нових ринків та отримання вищих прибутків) та регуляторні фактори. Ділова стратегія іноземних банків мала схожий характер у Чехії, Угорщині та Польщі. На ранній стадії входження їхня основна діяльність зводилась до обслуговування клієнтів з материнської країни (ознаки захисної експансії). З часом основним мотиваційним фактором стало одержання ринкових переваг. Потужні іноземні банки, продаючи більш складні послуги, легко залучають кращих клієнтів на ринках країн з нерозвиненою економікою, чим ускладнюють конкуренцію для вітчизняних банків [7].

Ще одним вагомим мотивом експансії на іноземні ринки були регуляторні пільги. Так, на початку 1990-х років регуляторне середовище у країнах ЦСЄ для іноземних банків було набагато сприятливішим, ніж у материнських країнах, оскільки там лише починали впроваджувати міжнародні стандарти регулювання.

Наступний мотив для експансії капіталу є прагнення збільшення своєї компанії з метою збереження незалежності і перспектив розвитку. Це стосується передусім середніх за розмірами західноєвропейських банків, котрим не вдається збільшити обсяг операцій в материнських країнах через досить жорстоку конкуренцію та обмеженість вільних ресурсів.

Необхідно також відмітити, що у світовій практиці виділяють декілька принципів доступу іноземного капіталу в національні банківські системи.

Принцип національного режиму. Відсутність будь-якої дискримінації порівняно з національними інституціями. При ліцензуванні банківської діяльності враховується її національна належність, а у процесі діяльності банківської установи застосовуються подібні по відношенню до установ-резидентів норми банківського регулювання і нагляду. На практиці принцип національного режиму використовується, зазвичай, на підставі міждержавних угод (ОЕСР, СОТ, ЄС).

Принцип взаємності. Зазначений підхід передбачає, що країна, яка дозволяє створення іноземного банку на власній території, діяльність якого контролюється нерезидентом, за правилами, які дозволені для створення банків країни, що приймає на території країни походження нерезидента.

Принцип консолідованого нагляду за діяльністю банків, які функціонують у транснаціональному масштабі, їх структурних підрозділів, що передбачає спільну участь у наглядових заходах як країни, де створюється іноземний банк, так і країни походження. Представництва іноземних банків не підпадають під цей принцип, оскільки не здійснюють банківські операції. Наглядові заходи реалізуються за трьома напрямками: платоспроможність, ліквідність та конверсійні операції [8].

Дослідження мотивів іноземної експансії на ринки банківських послуг, показує, що основним фактором привабливості нових ринків для іноземних банків залишається можливість отримання більш високого прибутку за умови прийнятної ризику. При цьому частка іноземного капіталу залежатиме від величини банківської чистої маржі, прибутковості банківського сектора, кредитоспроможності країни, економічної та політичної стабільності, торговельних зв'язків тощо.

Останнім часом з'явилися нові аргументи на користь участі іноземних банків у розвитку банківського сектору в країнах із трансформаційною економікою, що пояснюється новими тенденціями розвитку самої банківської сфери. Одна з них – виникнення, після фінансових криз у кінці ХХ ст., які не зупинили всебічної глобалізації світової економіки, в тому числі й у банківському секторі, кількох величезних транснаціональних банківських установ, які домінують на міжнародному ринку банківських послуг та мають суттєві конкурентні переваги.

Регіональні банки у країнах, з ринками що формуються, не мають ресурсів, достатніх для створення конкурентоспроможних мереж за межами своїх країн, і не здатні надавати своїм клієнтам певні види послуг міжнародного характеру. Тому вони змушені створювати альянси з транснаціональними банками.

Характерними умовами у країнах стало скасування обмежень присутності іноземного капіталу в національних банківських системах, що значною мірою було спричинено укладанням угод у межах Світової організації торгівлі (СОТ) щодо лібералізації фінансових

послуг. На сьогодні банківським системам зарубіжних країн притаманна значна присутність іноземного капіталу. В деяких країнах іноземні банки займають домінуючу позицію і здійснюють визначальний вплив на функціонування не лише банківських систем, а й усієї економіки. Яскравим прикладом є банківські системи країн Центральної та Східної Європи, які характеризуються найбільшою присутністю іноземного банківського капіталу.

Інша важлива тенденція – це розвиток місцевих ринків капіталу, часто на тлі реформування національних систем пенсійного забезпечення. Для розвитку регіональних ринків конче необхідним стає засвоєння іноземного досвіду. Передача такого досвіду забезпечується переважно шляхом відкриття іноземними фінансовими організаціями своїх представництв, створення спільних підприємств тощо [9].

Не можна не визнати того, що глобальна фінансова система сприяє поступовому розповсюдженню передового досвіду, а також стандартизації на його основі головних аспектів банківської діяльності. Необхідність дотримання міжнародних стандартів спонукає банки переймати методи роботи транснаціональних банківських установ та іноземний досвід, що потребує встановлення тісного зв'язку з джерелами такого досвіду.

Нарешті, збільшення прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал регіональних банків пов'язане з реструктуризацією, а часто й приватизацією національних банківських систем внаслідок переходу багатьох країн до ринкової моделі господарювання, знецінення активів банків після фінансових криз у кінці ХХ ст., а також необхідністю запровадження сучасних моделей менеджменту та механізмів регулювання.

У 90-х роках ХХ ст. значно інтенсифікувався процес виходу іноземних банків на ринки країн з ринками, що формуються. Так, частка активів іноземних банків у загальних активах банків країн Латинської Америки зростає з 10,2% на кінець 1999 р. до 43,2% на кінець 2010 р., країн Азії – з 6,7% до 27,9% відповідно. Проте найбільш стрімким цей процес був у країнах Центральної та Східної Європи – якщо на кінець 1999 р. іноземним банкам належало 9,9% активів банків, то на кінець 2006 р. – вже 82%, а на кінець 2012 р. цей показник близився до 90% [10].

В умовах загострення фінансової кризи залучення іноземного капіталу у банківський сектор України формує додаткову ресурсну базу і підвищує рівень капіталізації банків. Однак, швидке зростання долі іноземного капіталу може викликати ряд негативних моментів, як: зниження конкурентоспроможності вітчизняних банків, втрата суверенітету у грошово-кредитній політиці країни. Тому ефективність залучення іноземного банківського капіталу в Україні залежить від правильного і ефективного механізму допуску банків з іноземним капіталом на вітчизняний ринок банківських послуг.

В останні роки роль іноземного капіталу в банківському секторі України зростає. Станом на 01.10.2013 р. кількість діючих банків з іноземним капіталом зменшилася до 51, з них 21 банк – зі 100 % іноземним капіталом. На вітчизняному ринку банківських послуг присутня велика кількість великих європейських фінансових груп. Свій інтерес до України виявив австрійський Raiffeisen Bank International AG (придбавши банк Аваль), французький BNP Paribas (Укрсиббанк), голландський TBIF Financial Services Group NV (ВАБанк), російські «Ренесанс-капітал» (банк «Лідер») та ВТБ банк (банк «Мрія»), австрійський UniCredit Bank Austria AG (Укрсоцбанку) тощо. Крім цього, практичний інтерес до українських банків виявили також австрійський Erste Bank (банк «Пре-стиж»), французька фінансова група Credit Agricole («Каліон», «Індекс-банк»), чеська PPF Group (Агробанк, ПриватКредит), грецький EFG Eurobank Ergasias (Універсальний), російський банк «Русский стандарт» (АІС-банк) [11].

Досліджуючи географію розподілу банків з іноземним капіталом за країнами на кінець 2012 року, спостерігаємо значні зміни, порівняно з двома минулими роками, щодо частки, яку має кожна країна в загальних іноземних активах. За кількістю банків, які функціонують на території України, лідируюче місце на кінець 2012 року займав Кіпр. Капітал цієї країни розміщено в 12 банках, що становить найбільшу частку в загальній кількості банків з іноземним капіталом – 20,34%, і 15,25% банків з іноземним капіталом в Україні контролюються Російською Федерацією. Третє місце за кількістю банків належить Австрії (10,17%). Інші країни мають менше 5% банків з іноземним капіталом [12].

Аналізуючи частку активів, яку контролює іноземний інвестор в Україні, можна сказати, що вона не залежить від кількості банків, які належать цим країнам. Найбільшу питому вагу серед цих країн у банківській системі України займають активи саме російських банків, яких за кількістю менше, ніж банків Кіпру. На другому місці – австрійські банки, питома вага активів яких також є більшою ніж у Кіпру і становить 21,4%, хоча кількість банків Австрії є вдвічі меншою. Така ситуація пов'язана з тим, що Австрія володіє більше ніж 90% акціями в таких потужних банках як: ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та ПАТ «Надра» банк. Ці банки входять у групу найбільших банків, і на них припадає значна питома вага активів всієї банківської системи України [12].

Висновки. Сучасна парадигма глобалізації ґрунтується на пріоритеті лібералізації валютно-фінансових відносин як однієї з базисних характеристик нової глобальної економіки. Лібералізація фінансової сфери означає скасування існуючих обмежень для доступу нерезидентів на національні ринки. Вона відкриває простір для розвитку іноземного капіталу в місцевій банківській сфері і формування міжнародного банківського бізнесу, що, звісно підвищує конкурентну боротьбу і призводить до одночасної консолідації банківського капіталу.

Аналіз основних тенденцій розвитку банківського бізнесу засвідчив його трансформацію, зокрема, кардинальну якісну зміну за допомогою електронних систем зв'язку, стандартизації і сегментації, посилення значущості інвестиційного банківського консалтингу, супроводження зовнішньоекономічної діяльності клієнта та функціонування на ринку позичкових капіталів і дозволяє зробити висновок, щодо набуття глобального характеру банківської діяльності, де на першому плані знаходиться надання міжнародних банківських послуг. Інтернаціоналізація модифікує не тільки діяльність банків, а й структуру їхнього капіталу, систему управління, що призводить до формування ТНБ, у яких міжнародною є не тільки діяльність, а й капітал та система управління.

Список використаних джерел

1. Брегеда О. А., Савлук С. М. Тенденції розвитку світової та вітчизняної банківських систем / О. А. Брегеда, С. М. Савлук // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 27-35.
2. Гріценко В. Світова фінансова криза: діагностика та нові підходи до виживання на фінансовому ринку / В. Гріценко // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 20-26.
3. Банківська система України в європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал [монографія] / Кол. авт.; за ред. д. е. н. Р. Ф. Пустовіта. – К. : УБС НБУ, 2009. – 399 с.
4. Кочетков В. М., Комарицький Ю. С. Міжнародні банки: аналіз діяльності та оцінка ринкової вартості : монографія. / В. М. Кочетков, Ю. С. Комарицький. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2011. – 248 с.

5. Диба М. І. Осадчий Є. С. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні / М. І. Диба, Є. С. Осадчий // *Фінанси України*. – 2009. – № 11. – С. 35-46.
6. Дзюблюк О. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору / О. Дзюблюк // *Вісник НБУ*. – 2011. – № 10. – С. 76-83.
7. Шпіг Ф. І. Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу: Монографія. / Ф. І. Шпіг. – Суми: Ділові перспективи. – 2006. – 288 с.
8. Івасів І., Корнилюк Р. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк // *Вісник НБУ*. – 2011. – № 10. – С. 84-91.
9. Степаненко Б. Інтернаціоналізація банківського сектору України: ціна й методи злиття та поглинань / Б. Степаненко // *Економіст*. – 2010 – №1. – С. 12-16.
10. Сайт аналітичної і фінансової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finance.com.ua>.
11. Сайт аналітичної і фінансової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.banker.com.ua>.
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.